

Regionledningskontoret
Kristoffer Odstam

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2025-05-08

KRN 2025-0023

Klimat- och
regionutvecklingsnämnden

Yttrande över betänkandet Fler vägar till arbetslivet (SOU 2024:74)

Regionledningskontorets förslag till beslut

Klimat- och regionutvecklingsnämnden beslutar följande.

1. Utvecklingsdirektörens tjänsteutlåtande utgör Region Stockholms yttrande till Utbildningsdepartementet över betänkandet Fler vägar till arbetslivet (SOU 2024:74).
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Sammanfattning

Utbildningsdepartementet har remitterat ärendet *Fler vägar till arbetslivet* (SOU 2024:74) till Region Stockholm för yttrande. Klimat- och regionutvecklingsnämnden yttrar sig på Region Stockholms vägnar.

I juni 2022 beslutade regeringen om direktiv till utredningen med uppdrag om att lämna förslag som bidrar till att trygga kompetensförsörjningen och att fler elever får med sig de kunskaper de behöver för att kunna försörja sig själva. Syftet beskrevs som att det i gymnasieskolan ska finnas flera vägar till arbetslivet som tar hänsyn till behoven på arbetsmarknaden, elevers olika förutsättningar för lärande och att många elever inte är redo att göra sitt yrkesval redan i årskurs nio.

Utredningen har dragit slutsatsen att det även för elever som inte är behöriga till dagens nationella program behöver finnas nationellt utformade yrkesutbildningar. Utbildningarna bör anpassas efter elevernas förkunskaper från grundskolan och ha en tydlig inriktning mot arbetsmarknaden. Utbildningarna bör utformas så att eleverna ges förutsättningar att klara så många gymnasiepoäng som möjligt. Detta kommer enligt utredningens analyser stärka deras ställning på arbetsmarknaden.

Region Stockholm ställer sig positiva till huvuddragen i betänkandet. Emellertid finns delar i utredningen som är svåra att överblicka vilka

resultat förslagen faktiskt kommer få. Några av förslagen ser Region Stockholm inte som tillräckligt utvecklade hur tillämpning ska ske.

Bakgrund

Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag som bidrar till att trygga kompetensförsörjningen och att fler elever får med sig de kunskaper de behöver för att kunna försörja sig själva. Syftet beskrivs som att det i gymnasieskolan ska finnas flera vägar till arbetslivet som tar hänsyn till behoven på arbetsmarknaden, elevers olika förutsättningar för lärande och att många elever inte är redo att göra sitt yrkesval redan i årskurs nio. I uppdraget ingick bland annat att analysera vilka möjligheter som elever som är obehöriga till nationella program på gymnasiet har att välja på för vidare studier, och vid behov lämna förslag på valbara yrkesutbildningar inom gymnasieskolan som i större utsträckning tar hänsyn till elevers olika förutsättningar.

Utredningen fick även i uppdrag att undersöka och vid behov föreslå hur elever på högskoleförberedande program som vill arbeta direkt efter gymnasieskolan ska kunna erbjudas yrkesutbildning som underlättar etableringen på arbetsmarknaden.

I uppdraget ingick att analysera för- och nackdelar med hur dagens system för övergången från grund- till gymnasieskola är konstruerat för att på så vis kunna lämna förslag på förändringar för elever som haft svårt att nå målen i grundskolan så att de ges bättre möjligheter att förbereda sig för arbetslivet.

I juli 2023 fick utredningen ytterligare ett tilläggsdirektiv där det tydliggjordes att utredningen skulle lämna förslag om nya valbara gymnasiala yrkesutbildningar som kan ge elever en snabbare etablering på arbetsmarknaden. Utbildningarna ska utformas i nära samverkan med näringslivet och i första hand kunna ge elever som saknar gymnasiebehörighet en utbildning med en tydlig praktisk inriktning. Utbildningarna bör vara valbara för både elever som är obehöriga och i särskilda fall elever som är behöriga till ett nationellt program.

I tilläggsdirektivet justerades också utredningens uppdrag angående yrkesprov i syfte att stärka arbetslivets inflytande. Dessutom skulle utredningen med utgångspunkt i erfarenheter från försöksverksamheten med branschskolor föreslå hur behovet av utbildning inom små yrkesområden mer ändamålsenligt kan tillgodoses inom gymnasieskolan.

Yttrandet har beretts i samråd med Sveriges kommuner och regioner, Region Norrbotten, Region Östergötland och Storsthlm samt med Hälso- och sjukvårdsförvaltningen och avdelningen Strategisk HR i Region Stockholm.

Region Stockholms yttrande

Övergripande synpunkter

Utredningen är välkommen i ljuset av att fler unga måste klara en gymnasieexamen om svensk arbetsmarknad och arbetsmarknaden i Stockholmsregionen ska komma till rätta med de kompetensutmaningar som idag råder, men framför allt för att alla ungdomar förtjänar en utbildning som ger dem möjlighet till en fast etablering på arbetsmarknaden. Utredningen för ett antal resonemang som baseras på dilemman och målkonflikter och där lämnade förslag och rekommendationer bygger på kompromisslösningar.

Många av förslagen i utredningen ligger i linje med den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUF5 2050) (LS 2015-0084). En likvärdig utbildning och etablering på arbetsmarknaden är även i linje med Agenda 2030 och de globala målen och viktiga faktorer för en stärkt folkhälsa. Det finns däremot överväganden i delar av förslagen som måste utvecklas och förtydligas enligt underrubriken ”förtydliganden och utvecklingsområden”.

Under läsåret 2023/2024 var 87,7 procent av eleverna i länet behöriga till gymnasieskolans nationella program, en liten minskning från 88,4 procent året innan. Behörigheten varierar mellan kommunerna, från 77,3 till 96,5 procent. En viktig faktor för elevers skolresultat är föräldrarnas utbildningsnivå. Över 70 procent av eleverna i årskurs nio läsåret 2023/2024 har föräldrar med eftergymnasial utbildning, och bland dessa är 93,2 procent behöriga till gymnasiet. För elever med föräldrar med högst förgymnasial eller gymnasial utbildning är motsvarande siffra 78,4 procent. Antagningarna till gymnasiet visar att de högskoleförberedande programmen fortsätter bli mer populära, medan antagningarna till yrkesprogrammen minskade även 2024. Samtidigt så visar ett flertal undersökningar från bland andra Skolverket, Svenskt Näringsliv, Tillväxtverket med flera att det är framför allt yrkesprogram och yrkesutbildningar på gymnasial utbildningsnivå som i hög grad efterfrågas på arbetsmarknaden.

Det går att se utredningens förslag som en konsekvens av att grundskolan misslyckas med sitt uppdrag att alla elever ska gå ut grundskolan med

fullständig gymnasiebehörighet. Givet den utgångspunkten är det ett rimligt antagande att det är bättre att skapa nya utbildningsvägar inom yrkesprogram där sannolikheten ökar att elever faktiskt får en andra chans än att de inte klarar av skolan och riskerar att hamna i UVAS-gruppen (unga som varken arbetar eller studerar) eller i värsta fall kriminalitet. Region Stockholms bedömning är att merparten av utredningens förslag ger större nytta och överväger oklarheterna. Det är helt avgörande att fler unga klarar gymnasiet för att överhuvudtaget ha en chans att träda in på arbetsmarknaden. Utredningen öppnar fler dörrar till fler vägar till arbetslivet vilket är positivt.

Positivt enligt Region Stockholm

Region Stockholm ser positivt på förslagen som rör de individuella programmen som ger en ökad tydlighet och bättre flexibilitet.

Det är positivt med yrkesprogram på 1 900 poäng som löper över tre år i enlighet med utredningens förslag. Analysen är att ju fler gymnasiepoäng en elev har klarat av, desto smidigare går etableringen. Att elever som har bristande förkunskaper med sig från grundskolan klarar att lära sig mer om de får mer tid på sig, samt positivt med treåriga yrkesprogram för att ge eleverna den mognad som krävs för att fungera väl på en arbetsplats. Dessutom finns det arbetsmiljöreregler som gör det svårare att anställa elever som inte fyllt 18 år.

Region Stockholm är positiva till nära samverkan med arbetsgivare för en smidig övergång skola-arbetsliv. Att öka arbetslivets inflytande i de nya utbildningarna är viktigt för att säkerställa kvalitet i till exempel utformandet av yrkesprov. En del utbildningar kan fungera bättre eller sämre som 1 900 poängsutbildningar och då blir det särskilt viktigt att exempelvis branscherna involveras. I sammanhanget är det också positivt att branschskolor återinförs enligt förslaget om små och dyra yrkesområden där branschskolor ska kunna permanentas med hjälp av statsbidrag.

Förtydliganden och utvecklingsområden

Det kan utgöra svårigheter för huvudmännen att ha ett nationellt yrkesprogram på 2 700/2 800 poäng och parallellt ett yrkesprogram på 1 900 poäng där det skall ges extra undervisningstimmar i yrkesämnena utifrån planering och dimensionering av lokaler och tillgång på yrkeslärare. Det skulle därför behövas att man kan läsa yrkesämnena tillsammans med de nationella yrkesprogrammen och lösa det utökade antalet timmar på en arbetsplats. Det råder en oklarhet med 1 900 poängsutbildningarna med vilket utbud och omfattning kommunerna kommer kunna erbjuda yrkesprogram. Det är också oklart om en konsekvens av införda program på

1 900 poäng eventuellt leder till en minskning av de vanliga yrkesprogrammen på 2 700/2 800 poäng där kraven kommer öka till minst 12 godkända ämnen från grundskolan på samma sätt som för de teoretiska högskoleförberedande programmen idag. Det livslånga lärandet är av vikt för att tillgodose efterfrågade kompetenser i en flexibel arbetsmarknad, därför är det viktigt att kunna erbjuda möjligheter för elever som vill kunna läsa vidare på yrkeshögskola eller på högskola efter gymnasieutbildning och vidare i livet. Region Stockholm bedömer att yrkesprogrammen på 1 900 poäng bör utformas så att det finns möjlighet till en högskoleförberedande utgång, att det blir flexibelt och enkelt för elever som vill och har kapacitet att läsa in de ämnen som krävs, likt yrkesutbildningarna på 2 700/2 800 poäng. Individuella elevplaner är avgörande för att inte stänga några dörrar till vidare studier.

I Stockholmsregionen råder svårigheter att erbjuda eleverna arbetsplatsförlagt lärande (APL) i den omfattning som krävs och det finns en risk att det under en övergångsperiod kan innebära ett merarbete för utbildningsanordnarna att skapa nya APL-platser. Det kommer att krävas planering och tydliga kvalitetskrav på uppföljning från skolornas sida för att få en bra struktur och kvalitet när antalet elever som skall studera arbetsplatsförlagt ökar.

Utredarna bedömer att förslagen ska inrymmas i ordinarie statsbudget och att kostnaderna bara kommer öka marginellt, dessutom med ett tillskott i form av ett riktat statsbidrag för små och kostsamma yrkesutbildningar, så kallade branschskolor. Att allt kan göras inom budgetramarna för ett område som till stor del har brist på yrkeslärare, lokaler, har låg kvalitet på många håll och brist på arbetsplatser för praktik är ett scenario som enligt Region Stockholm inte är särskilt sannolikt. I en uppstartsfas är det troligt att det kommer innebära merkostnader för kommuner att införa nya varianter på yrkesprogram.

Ur ett kompetensförsörjningsperspektiv är det angeläget att fler elever klarar både grundskolan och sedermera gymnasiet och därmed får den kunskap som krävs för det framtida arbetslivet. Underkänt, betyget F, är en tydlig faktor i grundskolan som ställer till det för många elever inför gymnasievalet. Den nya föreslagna yrkesutbildningen på 1 900 poäng är ett sätt att runda behörighetskraven och öppna dörren till yrkesutbildning. Vad det kan betyda för kvalitén att en elev enbart behöver godkänt i tre ämnen jämfört med 12 ämnen för 2 700/2 800 poängsutbildningarna är dock oklart. Om betyget F slopas på grundskolan vilket det finns tendenser till, så skulle det öka utrymmet för lärandeprocessen, minska stress och ohälsa och få fler elever att ta sig in på gymnasiet. Sänkta krav riskerar däremot att

elever inte rustas tillräckligt för arbetslivet och de kompetenskrav som arbetsgivare ställer. Fler vägar till arbetslivet kan snarare komma att betyda längre vägar då behovet av påbyggnadsstudier och komvux kan bli en realitet. Godkänt i fler betyg än tre samt krav på godkänt i svenska skulle leda till en större möjlighet att klara gymnasieexamen som också motsvarar kraven i arbetslivet och öka sannolikheten till en bättre matchning. Region Stockholm anser att en analys av konsekvenserna behövs.

Kompetensförsörjning är en av hälso- och sjukvårdens stora utmaningar för att möta framtida vårdbehov. Medarbetarnas kompetens är avgörande för en god och säker vård. Inom hälso- och sjukvård är det främst undersköterskor som har gymnasial utbildningsbakgrund. Sedan 1 juli 2023 är undersköterska en skyddad yrkestitel. Det är av stor vikt att den föreslagna utbildningen motsvarar de krav som ställs i §5 Socialstyrelsen föreskrifter och allmänna råd om skyddad yrkestitel för undersköterskor (HSLF-FS2023:14). Kraven motsvarar 1 350 gymnasiepoäng i ämnen, kurser eller arbete med inriktning mot vård och omsorg samt 100 gymnasiepoäng i svenska eller svenska som andraspråk samt 50 gymnasiepoäng i samhällskunskap.

Utifrån inkludering och jämlika möjligheter till arbete och studier så bör det förtydligas om utredningens förslag underlättar individuellt stöd från kommunen, hälso- och sjukvården och eventuellt samordningsförbundens insatser om behov uppstår. Det kan gälla personer med diagnoser som neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ADHD och autism eller intellektuell funktionsnedsättning samt så kallade "hemmasittare" oberoende av specifik diagnos.

Region Stockholm anser att det bör förtydligas om det nya förslaget ger större möjlighet till arbeten som är hållbara, det vill säga, inte med så kallad låg sysselsättningskvalitet.

Ekonomiska konsekvenser

Beslutet bedöms inte innebära några ekonomiska konsekvenser för Region Stockholm.

Anton Västberg
Utvecklingsdirektör

Julika Lamberth Bagge
Tillväxtchef

Beslutsunderlag

1. Betänkandet Fler vägar till arbetslivet (SOU 2024:74)
2. Sammanfattning av Fler vägar till arbetslivet (SOU 2024:74)

Beslutsexpediering

1. Utbildningsdepartementet

Godkänd av Anton Västberg, 2025-05-08